11/3/2017

བོད་མཐོ་ས྄ང་གི་འབབ་ཆུ་དང་ཨེ་ཧ་ཡའི་ཚེ་ཐོག་གི་འཛིལ་བ་གླེང་བ།

༢༠༡༧ ལོའི་ཟླས་ཡུག་རྩོམ་རིག་འགན་ཐུང་གྱི་གཙོས་ཀྱི་གཟེངས་རྒྱགས་ཐོབ་པའི་རྩོམ་ཡིག

ཐུབ་བསྟན་དབང་འདུས་ཀྱིས་བཙུམས།

བོད་ཡུལ་སྐྱེ་བོམས་ཞིབས་རྩ་ཚོགས་པས་སྒྲིལ།
WWW.TIBETANECOLOGY.ORG

ནང་དོན་གནད་བསྡུས། བཤད་རྩོམ་འདིར་གཙོ་བོ་བོད་མཐོ་ཕྱང་གི་ཁ་འབས་རྣམ་བཞི་གཙོས་པའི་ཆུ་བོ་དག་ཅེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་བོའི་མགོ་ཁྱབས་ཇི་ལྟར་ཡིན་ཚུལ་དང་། ཆུ་བོ་དེ་དག་ངང་ཅེ་ཤ་ཡའི་ཚོ་སྲོག་དང་འབྲེལ་བ་ཅི་ཡོད་སོགས་ཡིན་ལ། དེ་ཡང་བརྗེད་གཞིའི་སྒྲུ་ཁོག་གི་དོན་གནད་ས་བཅད་གཙོ་བོ་ཁག་ནི། **１.**ཅེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་བོའི་མགོ་ཁྱབས་དེ་བོད་མཐོ་ཕྱང་ཇི་ལྟར་ཡིན་ཚུལ། **２.**བོད་མཐོ་ཕྱང་ནས་འབབ་པའི་ཅེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་བོ་དེ་དག་རྒྱལ་ཁབ་གང་དག་བརྒྱུད་ནས་ཇི་ལྟར་འབབ་པ། **３.**བོད་ཀྱི་ཆུ་བོ་དེ་དག་གི་ཁྱུལ་ཁབ་ཀྱི་ཤོད་ཡོད་པའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་མི་འབོར་ཇི་ཙམ་ཡོད་མེད། **４.**ཅེ་ཤ་ཡའི་ཚོ་སྲོག་དང་འབྲེལ་བའི་བོད་མཐོ་ཕྱང་གི་གཙོ་བོ་དེ་དག་གི་གལ་ཁག་ཁ་ཕབ་ནས་ཁ་ཕྱད་ཀྱི་ཐུན་ཐུ་ཐབས་བཅས་སུ་བསྡུས་ཏེ་བྱིས་ཡོད།

སྟོན་གྲྭང་།

དེ་ཡང་འདི་ལྟར་སྤྱི་ལོ་１３３３ ལོར་བོད་ཀྱི་བཙན་པོ་ཁྲི་རལ་པ་ཅན་དང་། ཐང་རྒྱལ་རབས་ཀྱི་གོང་མ་མུཎ་ཚུང་གཉིས་ཀྱིས་ཆིངས་བཟློགས་ནས་བསྡུགས་པའི་ལྷ་ས་འི་གཙུག་ལག་ཁང་མདུན་གྱི་རྡོ་རིང་གི་ཤར་ངོས་སུ། “བོད་ནི་གངས་རི་མཐོན་པོའི་ནི་ངན་ཅུས།། ཆུ་བོ་ཆེན་པོའི་ནི་མགོ། ཡུལ་མཐོ་ས་གཙང་།།”[1] ཞེས། བོད་ཡུལ་གྱི་བཀོད་པ་ལེགས་ཤིང་ཆུ་བོ་ཀུན་གྱི་མགོ་ཤུངས་ཡིན་པ་རྡོ་རིང་དུ་བཀོས་པ་ལྟར། འཛམ་གླིང་གི་ཡང་རྩེ་རྡ་གནས་པའི་རང་རིའི་བོད་རྒྱལ་ཁབ་ཀྱི་སྟོད་བཙུད་ཀྱི་བཀོད་པ་ནི་ཆེས་མཐོ་ཞིང་གཟར་བའི་ཆ་སྟོམས་རྒྱ་མཚོའི་ངོས་ནས་མཐོ་ཚད་སྒྲི་ཕྱི་ཁྲི་[meter]དྲུག་སྟོང་ཡན་ཟིན་ཡོད། བོད་ཀྱི་ཕྱོགས་བཞི་མཚམས་བརྒྱད་ན་ལོ་ངོ་སྟོང་ཕྲག་ལྔ་གི་ལོ་རྒྱུས་ལྟན་པའི་རྒྱ་མཚོའི་ངོས་ནས་སྒྲི་[དབྱིན་ཁྲི་ft] གཅིག་ཁྲི་བདུན་སྟོང་ [17,000ft] ཡན་ཟིན་པའི་ཆེས་མཐོ་ཞིང་བརྗེད་ཏམས་ལྟན་པའི་གངས་རི་གླགས་ཅན་ལ་ནས་ཀུན་ལ་ཆུ་ལྟ་ཀོམ་གྱིས་ཡོངས་སུ་བསྐོར་ཞིང་། སྟན་གླགས་ཏ་ཅང་ཆེ་བའི་གངས་རི་དེ་དག་ནི་ཤར་གྱིང་ཅེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་བོ་དག་གི་འབྱུང་ཁུངས་ཡིན་ལ། ཅེ་ཤ་ཡའི་ཚོ་སྲོག་གི་ཉིང་ཁུ་ལྟ་བུའང་ཆགས་ཡོད།

དཔེར་ན་སྟོང་མངའ་རིས་ཀྱི་གངས་ཏེ་ས་ནས་འབབ་པའི་ཁ་འབབ་རྣམ་བཞི་དང་། མདོ་ཁམས་ཀྱི་གཙང་ཆེན་བཞི་སོགས་མཚོན་པའི་གངས་ཆུ་དང་ཛ་ཆུ། གཡའ་ཆུ་དང་ནགས་ཆུ། རི་ཆུ་དང་ལྱང་ཆུ། ཕུ་ཆུ་དང་མདའ་ཆུ། མཚོ་དང་འཚེའུ་སོགས། **ཆུ་རིགས་བདུན**[2] ཀྱི་མགོ་ཁྱབས་སམ་ཆུ་འགོ་ལྟ་བུར་ཆགས་ཡོད། མདོར་ན་དཔལ་དོན་གྱུབ་རྒྱལ་གྱིས<<ལང་ཚོའི་ཕབ་ཆུ>>ལས། “ཆུ་ཕྲན་མེ་གཅིག་བརྒྱ་དང་བརྒྱད། ཆུ་སྦ་མེ་གཅིག་ཁྲི་མ་འབྱུམ།”ཞེས་གསུངས་པ་ལྟར། **ཡན་ལག་བརྒྱད**[3] ཀྱི་ཡོན་ཏན་ལྟན་སྐྱེས་གཤིས་སུ་ལྟན་པའི་ཆུ་བོ་དེ་དག་ལྟང་ལྟང་དལ་གྱིས་བོད་མཐོ་ཕྱང་ནས་ཤར་གྱིང་ཅེ་ཤ་ཡའི་ཕྱོགས་བཞི་བ་འབབ་པས། ཆུ་བོ་འདི་ནི་བོད་ཙམ་མ་ཟད་ཤར་གྱིང་ཅེ་ཤ་ཡའི་སྐྱེ་འགྲོ་ཀུན་གྱི་བདེ་ཐང་དང་མ་འོངས་པའི་ཚེ་སྲོག་གི་རྐེན་གཞི་ཏ་ཅང་གལ་འགངས་དང་རིན་ཐང་ཅན་ཞིག་ཆགས་ཡོད།

འོན་ཀྱང་དེ་སྟོན་བོད་མཐོ་ཕྱང་གི་འབབ་ཆུ་དང་ཅེ་ཤ་ཡའི་ཚོ་སྲོག་གི་འཛིལ་བ་ཇི་ལྟར་ཡིན་མིན་དང་། བོད་ཀྱི་རང་བྱུང་ཁོར་ཡུག་གཏོར་བཤིག་འགྲོ་བཞིན་པའི་རྒྱུན་གྱིས། ཆུ་བོ་དེ་དག་ལོ་རེ་བཞིན་འབབས་བཙོག་འགྲོ་བཞིན་པ་དང་། དེའི་རྒྱུན་གྱིས་ཆུ་བོ་དེ་དག་གི་བཞུར་ཆུན་དུ་གནས་པའི་ཅེ་ཤ་ཡའི་སྲོག་ཆགས་དང་རྩེ་ཤིང་སོགས་ལ་གནོད་འཚེ་ཇི་ལྟར་འབྱུང་བཞིན་ཡོད་མེད་སོགས་ཀྱི་སྐོར་ལ་ཞིབ་འཇུག་ཚད་ལྡན་ཞིག་བྱེད་མཁན་བྱུང་མི་འདུག་པས། དེ་འདྲའི་གལ་ཆེ་བའི་བོད་དང་ཅེ་ཤ་ཡ་གཉིས་ཀར་འབྲེལ་བའི་ཆུ་བོ་འདིའི་སྐོར་ལ་གོ་རྟོགས་དང་སྦྱོང་སྐྱོབ་ཡོང་བའི་དམིགས་ཡུལ་ཀྱིས། གྲུས་པས་དཔྱད་རྩོམ<<བོད་མཐོ་ཕྱང་གི་འབབ་ཆུ་དང་ཅེ་ཤ་ཡའི་ཚོ་སྲོག་གི་འབྲེལ་བ>>ཞེས་པ་འདི་ཉིད་ཤེས་ལྡན་པ་ཚོའི་མིག་ལམ་དུ་སྤེངས་པ་ཡིན།

---

[1] སྤྱི་ལོ་ １９５９ ལོར་མི་རིགས་དབེ་སྐྱན་ཁང་གིས་བསྐྲུན་པའི་བོད་ཀྱི་རྡོ་རིང་ཡི་གེ་དང་དཔེ་ལག་བཀའ་ཐང་པར་བཞི་པོ་གྲངས་ ２５ ནང་དུ་གསལ།

[2] ཆུ་རིགས་བདུན་ནི། ཆར་ཆུ་དང་། གངས་ཆུ། ཟླུང་ཆུ། ཆུ་མིག ཁྲོན་པ། བ་ཚལ་ཤིང་གི་ཆུ་བཙས་བདུན་ནོ། དུང་དཀར་ཚོགས་མཛོག་སྟོང་ཆ་ ཤོག་གྲངས་ ２４４ ནང་དུ་གསལ།

[3] ཆུའི་ཡོན་ཏན་ཡན་ལག་བརྒྱད་ནི། བསིལ་བ་དང་། ཞིམ་པ། ཡང་བ། འཇམ་པ། དྲངས་བ། དྲི་མ་མེད་པ། ལྕོག་བ་ལ་མེ་གཞོད་པ། མཁྲེན་པ་ལ་མི་གཞོད་པ། མཁྱེན་པ་ལ་མི་གཞོད་པ་བཅས་ཡིན།

དང་པོ། ཞེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་བོའི་མགོ་ཁྲུངས་དེ་བོད་མཐོ་སྒང་ཇི་ལྟར་ཡིན་ཚུལ།

བོད་ནི་དབྱར་དགུན་སྟོན་དཔྱིད་ཀྱི་དུས་བཞིའི་འགྱུར་བ་དང་ལྡན་ཞིང་། དགུན་དུས་སུ་ཁ་བ་འབབ་པ་ལ་བརྟེན་ནས་བོད་ཀྱི་ཕྱོགས་བཞི་མཚམས་བརྒྱད་ན་ཆེས་མཐོ་ལ་བརྩེད་ཤུམས་ལྡན་པའི་འཛམ་གླིང་ཐོག་གི་གངས་རི་མཐོ་ཤོས་སུ་བཙུན་བ་མཁར་རྩའི་ཇོ་མོ་གླང་མ་དང། གཞན་ཡང་། གངས་ཏི་སེ། ཡག་རིའི་ལྷ་རི། གཤན་ཆེན་ཐང་ལྷ། གངས་དཀར་ཤ་མེད། ཇོ་མོ་མཁའ་རེགས། ཡར་ལྷ་ཤམ་པོ། ཐུ་ལྷ་ཁ་རེ། གནོད་ཐྲིན་གངས་བཟང་། བས་མ་གཏན་གངས་བཟང་། ཆུ་ཆེན་ཐྲོམ་ར། མི་ཤག་གངས་དཀར། རོང་བཙན་ཁ་བ་དཀར་པོ། གངས་དཀར་ཕྱོགས་ལས་རྣམ་རྒྱལ། ཆེ་ཏ་གངས་དཀར་སོགས་ལོ་ངོ་སྟོང་ཕྲག་མང་པོའི་ལོ་རྒྱས་ལྷན་ཞིང་། གངས་རི་དེ་དག་ནི་ཞེ་ཤ་ཡའི་དཔལ་གཙང་ཆུ་བོ་དག་གི་འབྱུང་ཁུངས་ཀྱི་གཞི་རྩ་ལྷ་བུར་ཚགས་ཡོད། གཞན་ཡང་བོད་ཀྱི་མཚོ་ཆེན་གྱགས་ཅན་མ་ཕམ་གཡུ་མཚོ་དང་། གནམ་མཚོ་ཕྱུག་མོ། ཡར་འཛོག་གཡུ་མཚོ། ཕག་མཚོ། མཚོ་རྒྱ་རེངས་སྟོ་རེངས། བེའུ་དུག་མཚོ། མཚོ་ཐྲོན་པོ་ས་ཁོགས་ཅ་ཅང་མང་ལ། བོད་གཞུང་ཕྱི་དྲིལ་ལས་ཁུངས་ནས་དཔར་རྒྱན་བྱས་པའི་བོད་ཀྱི་རང་བྱུང་ཁོར་ཡུག་ངོ་སྟོད་དང་། ད་ལྟའི་གནས་སྟངས། སྲུང་རྒྱོབ་རྨོར་ཞེས་པའི་དེབ་ནང་དུ་འཁོད་པ་ལྟར་ན། "བོད་ནང་དུ་དབེས་ཤིང་གཙང་ལ་གཡུ་ལྟར་སྟོ་བའི་མཚོ་དང་མཚེའུ་གྲངས་ ༢༥༠༠ ཙམ་དང་། དེ་བཞིན་ཆུ་ཕྲན། ཆྱུག་ཆུ། གཙང་པོ་ས་ཁོགས་བཆུ་ཕྲག་མང་པོ་མཆིས་ཤིང་། དེ་དག་གི་ཆུ་ཁྱོན་ལ་སྟྲི་ལེ་གྱུ་བཞི་མ་ ཅ༥༠༠ [km^2]ལྷག་ཙམ་ཟིན་གྱི་ཡོད་ལ། བོད་ལ་འཕྲག་རོམ་ཆེ་ཆུང་གྲངས་ ཇ༨༠༠ ལྷག་ཡོད་ཅིང་། དེ་དག་གི་ཆུ་ཁྱོན་སྟྲི་ལེ་གྱུ་བཞི་མ་ ༧༠༥༠༠�refer to caption ཀི་ས་ཁྱོན་ལ་ཁྱབ་ཡོད། འདི་ནི་ས་གཞི་རིལ་མོའི་ཕོག་གི་འཕྲག་རོམ་མང་ཤོས་ཀྱི་ས་ཁྲལ་དེ་ཡིན་"ཞེས་གྲགས།[4] མདོར་ན་ཆུ་ཆེ་ལ་རྒྱས་གྲངས་མང་བའི་བོད་མཐོ་སྒང་ནས་འབབ་པའི་ཆུ་བོ་དེ་དག་ལས་ཆུ་བོ་ཆེན་པོ་བཅུ་ཙམ་ཞིག་ལྟོ་ཤར་ཞེ་ཤ་ཡའི་རྒྱལ་ཁབ་ ༧༥ ལྷག་ཙམ་གྱི་ནང་དུ་ཐད་ཀར་འབབ་བཞིན་པ་དེ་དག་གི་འབྱུང་ཁུངས་ནི་བོད་ཀྱི་གངས་རི་དང་འབྲུག་རོམ། མཚོ་དང་མཚེའུ་དེ་དག་ཆགས་ཡོད།

གཞིས་པ། བོད་མཐོ་སྒང་ནས་འབབ་པའི་ཞེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་བོ་དེ་དག་རྒྱལ་ཁབ་གང་དག་བརྒྱུད་ནས་ཇི་ལྟར་འབབ་པ།

བོད་མཐོ་སྒང་ནས་འབབ་པའི་ཡོངས་གྲགས་ཀྱི་ཆུ་བོ་ཆེན་པོ་བཅུ་ལྷག་ཙམ་ཡོད་པ་དེ་དག་ཞེ་ཤ་ཡའི་ནང་དུ་རྒྱལ་ཁབ་ ཇ་༤ ཡོད་པ་ལས། Tibet (བོད་དང་།) China (རྒྱ་ནག) India (རྒྱ་གར།)[5] Pakistan (པཀི་སེ་ཐན།) Bangladesh (འབངས་ལ་དེ་ཤ) Inner Mongolia (ནང་སོག) Thailand(ཐེ་ལན་ཏ།) Laos (ལྱ་འོ་སེ།) Vietnam (ལྷའི་ནམ།) Cambodia (ཀམ་ཕྱོ་ཌ་ཡ།) Burma (འབར་མ།) Nepal (བལ་པོ།) Bhutan (འབྲུག)་སོགས་རྒྱལ་ཁབ་བཅོ་ལྔ་ལྷག་ཙམ་བརྒྱུད་ནས་ཐད་ཀར་བཞུར་རྩེས་མཐར་རྒྱ་མཚོར་འབབ་ཀྱིན་ཡོད། འདིར་ཤར་གླིང་ཞེ་ཤ་ཡའི་ནང་དུ་འབབ་པའི་བོད་ཀྱི་གཙང་པོ་གྲགས་ཙན་དེ་དག་གང་ཡིན་པ་དང་ཇི་ལྟར་འབབ་པའི་སྐོར་རོབ་ཙམ་གླིང་ན།

༡ཆུ་བོ་ཁ་འབབ་རྣམ་བཞི།[6] (བོད་ཀྱི་སྟོད་ཕྱོགས་གང་ནས་རི་ཏི་ས་མེའི་ཕྱོགས་བཞི་ནས་འབབ་པའི་ཆུ་བོ་བཞི།)

མ་ཕྱ་ཁ་འབབ། ཆུ་བོ་འདི་ནི་ལེགས་ཐྲུར་རྐང་དུ་ཆུ་བོ**སིན་ཏུ**ཞེས་བརྗོད། ཆུ་འགོ་བོད་ཀྱི་སྟོད་ཕྱོགས་གང་ནས་མཚོའི་ལྟའི་ལང་ཀ་ཤུ་རང་གི་ཕུ་ཐག་མ་ཕྱའི་ཁ་འདུ་བ་ནས་འབབ་ཅིང་། དེ་ནས་རིམ་བཞིན་སྒེ་མི་དང་། འོམ་ལྟོ་བཅས་བརྒྱུད་ནས་

[4] བོད་མཐོ་སྒང་གི་གནམ་གཤིས་འཛུར་ཕྱོགས་གི་ཤུགས་ཀྱི་ཏ།ཕྱི་དྲིལ་བོར་ཡུག་ཐེ་ཚན་ནས་པར་འགྲེམས་ཞུས།།།ལོ།མཐོ་སྒང་གི་གལ་གནད་རང་བཞིན།ཨོག་ཀྱིས་ཀྱང་།།།ནང་དུ་གསལ།

[5] རྒྱ་གར་དང་རྒྱ་ནག་གཤིས་ཆེ་ཞེ་ཤ་ཡའི་ནང་གི་མི་འབོར་མང་ཤོས་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ། ཀཱན་ཏཱ་ཀ་ཡིན་པ་ཙམ་མ་ཟད།ཨར་ཌན་ཀྱི་རྒྱལ་ཁབ་ཚང་དང་པོ་དང་གཤིས་པ། གཤིས་ཆོགས་ཡོད།

[6] ཡར་གླིང་གཙང་པོའི་ཆུ་མཚོ། ཏ་མཚོག་ཁ་འབབ།ཆུ་བོ་གཅུ་གླའི་ཆུ་མཚོ་ཐ་ཡ་ཁ་འབབ། ཆུ་བོ་ཕེན་ཏུའི་ཆུ་མཚོ་གླིང་ཆེན་ཁ་འབབ།ཆུ་བོ་ས་ཏའི་ཆུ་མཚོ་ཕེང་ཁ་ཁ་འབབ་བོ།

བལ་ཡུལ་ཐྲོམ་ལང་དང་། ཁར་ན་ལི་བརྒྱུད་རྒྱ་གར་གྱི་ཕྱུ་ཏར་པར་སྟེ་ཤར་དང་བྱི་ཏར་གྱི་གཞུང་གཤགས་ནས་མཐར་ཏིན་རྡུ་རྒྱ་མཚོར་འབབ།

གླང་ཆེན་ཁ་འབབ། ཏི་སེའི་ལྷོ་ངོས་བྱག་གླང་པོའི་སྣ་འདྲ་བ་ནས་གཏྲིའི་ཚུ་འགོ་བཙུགས་ཏེ་ནུབ་ཏུ་ཁ་བལྟས་ནས་མ་ཕམ་གྱི་མཚོའི་ནང་གི་དགྱེལ་གཤགས་ནས་མཚོ་དང་གཙང་པོ་མ་འདྲེས་པར་ལ་དབུགས་ལ་བརྒྱུད་དེ། ཞང་ཞུང་དང་གུ་གེ་བརྒྱུད་ནས་ནུབ་ཕྱོགས་སུ་འབབ། དེ་ནས་སོ་ཏེ་སྒྲིལ་ལྷོག་དང་གར་ཞའི་ཚུ་རྣམས་འདྲེས་ནས་ལྷོར་བཞུར་རྫོས། རྒྱ་གར་ནས་ཤར་ཕྱོགས་རྒྱ་མཚོར་འབབ།”[7]

རྡ་མཚོ་ཁ་འབབ། ཚུ་བོ་རྡ་མཚོ་ཁ་འབབ་ནི་ལྷ་རྩེའི་ནུབ་རྒྱུད་དུ་བྱག་རྡ་མཚོ་གི་ཁ་འདྲ་བ་ཞིག་ནས་འབབ་པའི་ཚུ་བོ་ཞིག་སྟེ། ཚུ་བོ་འདི་ཚུ་ཤུལ་ཁུལ་ནས་འབབ་དུས་ཡར་ཐུང་གཙང་པོ་ཞེས་གྲགས། དེ་ནས་རིམ་བཞིན་གཡུ་འཕྲོ་ལྟོན་མོ་འཕྱོ་བ་བཞིན་བོད་ཀྱི་ལྷོ་ཕྱོགས་བརྒྱུད་ནས་རྒྱ་གར་དུ་འབབ་པས་གཙང་པོ་ཕྱ་ལ་མ་བོ་ཐེལ་ཟེར། དེ་ནས་མཐར་ཐུང་ལ་མཚོ་ཁར་འབབ།[8]

ས་ཀེ་ཁ་འབབ། ཚུ་བོ་འདི་ཉིད་ལེགས་སྦྱར་ཏུ་ཚུ་བོ**ས་ཏ**ེས་བརྟོད། བོད་ལྷོངས་མངའ་རིས་ས་ཁུལ་གང་མཚོའི་བྱང་དུ་བྱག་ས་ཀེའི་ཁ་འདྲ་བ་ཞིག་ནས་འབབ་སྟེ། དེ་ནས་རིམ་བཞིན་འཕྲོང་པ་དང་། ས་ང་ལྷད། འཕྲེ་ཁྱི། རྩོས་ཚོ་སོགས། བད་མཚོ་ཁ་ལ་དབུགས། བལ་ཏི། ཏོར་སོགས་བརྒྱུད་ནས་པ་ཀི་སི་ཐན་ནས་རྒྱ་གར་ནུབ་ཕྱོགས་ཏིན་རྡུ་རྒྱ་མཚོར་འབབ།

ཚུ་བོ་དེ་དག་ནི་མངའ་རིས་དམངས་ཁྲོད་ཀྱི་གཏམ་རྒྱུད་དུ་བཤད་སྲོལ་ལ། “གླང་ཆེན་ཁ་འབབ་གུ་གེ་གཞུང་ལ་འབབ།། གུ་གེ་སྟོབས་འཕྱོར་ཆེ་བ་དེ་ནས་ཐུང།། ས་ང་ཁ་འབབ་ལ་དབུགས་ཡུལ་ལ་འབབ།། ལ་དབུགས་དཔའ་རྩལ་ཆེ་བ་དེ་ནས་ཐུང།། རྡ་མཚོ་ཁ་འབབ་གོ་ཤོད་གཞུང་ལ་འབབ།། ཕུར་མོ་ཁ་དོག་མཇོས་ལྡན་དེ་ནས་ཐུང།།” ཞེས་གྲགས་ལ། འཇམ་གླིང་ཞི་བའི་རྒྱ་མཚོ་ཆེན་པོའི་གཙོ་གནད་གལ་འགངས་ཆེ་བའི་ཚུ་ཡི་གཏེར་མཛོད་ཡིན་ཞེས་རྒྱལ་ཐུའི་མཁས་པ་རྣམས་ཀྱིས་ངོས་འཛིན་དང་བསྟན་གས་བརྟོད་མཛད་ཀྱིན་ཡོད།”[9]

།།རྩ་འཕྲེ་ཡ་གསུམ།

རྩ་འཕྲེ་ཡ་གསུམནི་བོད་ཀྱི་ཤར་ཕྱོགས་ནས་རྒྱ་ནག་དང་། ནང་སོག ཕེ་ལན་ཏ། ལྷའི་ནམ། ལྭ་འོ་ས། ཀམ་ཕྲོ་ཀཱ་ཡླ་སོགས་བརྒྱུད་ནས་འབབ་པ་དང་།

རྩ་ཆུནི་མཚོ་ལྷོན་ཞིང་ཆེན་དགྱེལ་རྒྱུད་ཀྱི་རི་བོ་བླ་ཡན་ཏ་རི་ནས་འགོ་བཙུགས་ཏེ་ཐུང་ཚུ་དང་། ས་མ་ཚུ་སོགས་དང་ཟླ་བཟླྭ་ནས་ནང་སོག་དང་རྒྱ་ནག་སོགས་བརྒྱུད་ནས་འབབ། རྒྱ་ནག་གི་ཚུ་བོ་དེ་ལ་“ཚུ་བོ་མ་ཡུམ”ཞེས་གྲགས་པ་དང་། རྒྱ་ནག་གི་མི་འབོར་ས་ཡ་ ༤༠༠ ཙམ་གྱི་འཚོ་གནས་ཀྱི་རྟེན་གཞིར་ཐུར་ཡོད། ཚུ་བོ་འདི་ནི་འཇམ་ཐྲིང་གི་གཙང་པོ་རིང་ཕོས་ཞང་བདུན་པ་དང་། ཞེ་ཤ་ཡའི་ཚུ་བོ་རིང་ཕོས་ཞང་གཉིས་པ་ཡིན། མཐར་རྒྱ་ནག་གི་ཤར་རྒྱ་མཚོའི་ནང་དུ་འབབ་ཀྱིན་ཡོད།[10]

[7] ལྷ་རོང་ཚོས་འཕྲྀང་ལྷགས་དཔར་མའི་ཤོག་གྲངས་ ༢༦ གི་ནང་དུ་གསལ།
[8] དུང་དཀར་ཆོགས་མཛོད་སྒྲུབ་ཚ་ཤོག་གྲངས་ ༧༨ཤ་ ནང་གསལ།
[9] www.tibetanecology.org ནང་དུ་ལྷོ་ཤར་ཞེ་ཤི་ཡའི་འཇོགས་སྒང་གསོན་ཞེས་པའི་ནང་དུ་གསལ།
[10] Kishankhoday, climate change and the right to development. Himalayan glacial melting and the future of development on the Tibetan plateau, UNDP,

འཕྲི་ཆུནི་ཨེ་ཤ་ཡའི་ནང་ནས་ཆུ་བོ་རིང་ཤོས་ཡིན་དང་བོ་དང་། འཇམ་གླིང་ནང་ནས་ཆུ་བོ་རིང་ཤོས་ཡིན་གསུམ་པ་དེ་ཚགས་ཡོད། ཆུ་བོ་འདིའི་ཆུ་འགོ་བོད་ཀྱི་བྱང་ཤར་ཀྱི་རི་བོ་གངས་ལ་ནས་བྱུང་སྟེ་རིམ་བཞིན་མཚོ་སྟོན་དང་། བོད་ཕྱོངས། ཟི་ཁོན་སོགས་ཞིང་ཆེན་དང་རང་རྒྱུང་ཕྱོངས་བརྒྱུད་དེ་མཐར་ཏང་ཧེ་གླིང་ཁྲེར་ནས་ཤར་རྒྱ་མཚོར་འབབ། ཆུ་བོ་དེའི་གཞུང་རྒྱུད་དུ་རྒྱ་ནག་གི་མི་འབོར་གསུམ་ཆ་གཅིག་ཙམ་འཚོ་སྟོད་དང་། རྒྱ་ནག་གི་ས་ཆའི་དུམ་བུ་ཕྲ་ཆ་གཅིག[1/5]ཙམ་ལ་ཆུའི་ཐོན་སྐྱེད་དང་ཨེ་ཤ་ཡའི་སྐྱེ་འགྲོ་དུང་ཕྱུར་མང་པོར་ཚེ་སྲོག་བྱིན་གྱིན་ཡོད་པར་གྲགས།།

རྒྱནི་བོད་མཐོ་སྒང་དབུས་ཀྱི་བྱང་ཤར་ངོས་ཀྱི་གངས་ལ་རི་རྒྱུད་ནས་འབབ་པ་དང་། དེ་ནས་རྒྱ་ནག་དང་འབར་མ། ལའོ་ས། ཐེ་ལེན་ཀ། ཀམ་པའོ་ཀ་བརྒྱུད་ནས་འབབ་པའི་ཚེ་ཆུ་བོ་མེ་ཀོང་ (Mekong)ཞེས་འབོད། ཆུ་བོ་འདི་ནི་ཨེ་ཤ་ཡའི་ནང་ནས་རིང་ཤོས་ཡིན་གསུམ་པ་དང་། འཇམ་གླིང་ཐོག་ཏུ་གྲགས་ཆེ་བའི་ཆུ་ཆེན་ཞིག་ཀྱང་ཡིན།

༣ རྒྱ་མོ་དབྱལ་ཆུ།

བོད་ཀྱི་ཆུ་ཆེན་གཉིས་པ་གྲགས་པའི་ཆུ་བོ་འདི་ནི་གངས་ལའི་ལྷོ་ཕྱོགས་ཨ་མདོ་རྫོང་ཁོངས་ནས་བར་ཁམས་སོགས་བརྒྱུད་ནས་འབབ་སྟེ། ཚབ་མདོའི་ས་ཁྲལ་ཡུན་ནན་ཞིང་ཆེན་ནས་རྒྱ་ནག་དང་འབར་མའི་རྒྱལ་ཁབ་སོགས་བརྒྱུད་ནས་བཞུར་དུས་མིང་ལ་ས་ལལ་ལྷེན་གཙང་པོ་(Salween river) ཟེར་ཞིང་། འབར་མ་དང་ཐེ་ལན་ཏཱའི་ས་མཚམས་ནས་རྒྱ་གར་རྒྱ་མཚོ་ཆེན་མོར་འབབ་བཞིན་ཡོད། **(གཤམ་དུ་གཙང་པོ་དེ་དག་གི་རིང་ཚད་དང་། འབབ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ་གང་དུ་འགེལ་ཀྱི་ཡོད་མེད། མཐར་གཙང་པོ་དེ་དག་རྒྱ་མཚོ་གང་གི་ནང་དུ་འབབ་ཀྱིན་ཡོད་མེད་སོགས་རེའུ་མིག་ནང་དུ་གསལ་ཡོད།)**

ཚང་	ཆུའི་མིང་།	ཆུའི་མིང་གཞན།	རིང་ཚད་སྟོན་ལེ།	འབབ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ།	Outflow (ཕྱི་འབབ)
༡	མ་ཆུ[11]	Yellow river	༤༩ཅ།	བོད། རྒྱ་ནག ནང་སོག	པོ་ཧའི་རྒྱ་མཚོར་འབབ[12]
༢	འཕྲི་ཆུ།	Yangtse	ཅ།།༠	བོད། རྒྱ་གར།	རྒྱ་ནག་ཤར་རྒྱ་མཚོ།
༣	རྒྱ་ཆུ།	Mekong	ཨ།ཅ།།	བོད། རྒྱ་ནག ཐེ་ལན་ཏཱ། ལྷའི་ནམ། ལྷ་བོ་སེ། ཀམ་བྷོ་ཌི་ཡ།	རྒྱ་ནག་ལྷའི་རྒྱ་མཚོ
ཨ	རྒྱ་མོ་དབྱལ་ཆུ།	Salween	༣།།ཨ	བོད། རྒྱ་ནག ཐེ་ལན་ཏཱ། འབར་མ།	རྒྱ་གར་རྒྱ་མཚོར་འབབ།
ཤ	ཡར་གླུང་ས་གཙང་པོ།[13]	Brahmaputra	།།ཀ།།	བོད། རྒྱ་གར། འབང་ལ་དེ་ཤ	ཐྲང་ལ་མཚོ་ཁར་འབབ།
ཧ	མ་བྱ་ཁ་བབས།	Kamli	༧ཧ།ཀ	བོད། རྒྱ་གར། བཙ་པོ།	ཕེན་ཏ་རྒྱ་མཚོར་འབབ།
ཀ	ཐྲང་ཚེན་ཁ་བབས།	Sutlej	༧ཨ།།	བོད། རྒྱ་གར། པཀི་ས་ཐན	ཕེན་ཏ་རྒྱ་མཚོར་འབབ།
ཁ	ས་ངེ་གེ་ཁ་བབས།	Indus	༣།།༠	བོད། རྒྱ་གར། པཀི་ས་ཐན།	ཕེན་ཏ་རྒྱ་མཚོར་འབབ།
ག	ཏུམ་ཆུ།	Arun	༧།།ཀ	བོད། བཙ་པོ། རྒྱ་གར།	རྒྱ་གར་རྒྱ་མཚོར་འབབ།
༧༠	ལྷོ་ཐུག་ཤར་ཆུ།	Manas	༣།།	བོད། འཐུག རྒྱ་གར། འབང་ལ་དེ་ཤ	རྒྱ་གར་རྒྱ་མཚོར་འབབ།

[11] ཆུ་བོ་དའི་གཞུང་རྒྱུད་དུ་རྒྱལ་ཁབ་མང་པོ་ཡོད་པའི་ནང་ནས་རྒྱ་ནག་གཞིག་པོར་ཀྱི་མི་མང་ས་ཡ་ ༧།། འཚོ་ལྡོད་དང་རྒྱ་ནག་གི་ཞིང་པའི་བཀྲ་ཚ་ ༧།%ལ་ཆུའི་ཐོན་ཁུངས་མཁོ་ལྡོད་ཕྱིན་ཡོད།

[12] ལྷོ་ནས་ལམ་ཚོག་མཚོ་ངུ་ཁ།

[13] ཡར་གླུང་ས་གཙང་པོའི་བཞུར་རྒྱུད་གཞིག་པོར་མི་གྲངས་ །།ཁ།།།། ས་ཞིང་སོན་ཁལ་ །།ཁ།།།།།།ལྷག་ཙམ་ཡོད་པར་ཉེ་རབས་ཀུ་གསར་བསྒྲིགས་གནང་བའི་བོད་རྒྱ་ཚོག་མཚོ་ཆེན་མཁོའི་ནང་དུ་གསལ།

གསུམ་པ། བོད་ཀྱི་ཆུ་བོ་དེ་དག་གི་ཁུལ་དུ་འཚོ་སྤོང་བྱེད་པའི་རྒྱལ་ཁམས་དང་མི་འགོར་ཇི་ཙམ་ཡོད་མེད།

སྒྲོར་ཞེ་ཤ་ཡའི་ནང་དུ་འཇམ་གླིང་མཁན་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་ངོས་འཛིན་ཡོད་པའི་རང་བཙན་ལྡན་པའི་རྒྱལ་ཁབ་ ༡༥ དང་། རྒྱལ་ཁབ་དེ་དག་གི་ནང་ཁྱོན་བསྡོམས་མི་འགོར་ ༡,༡༢,ཀ་ཀ,ཀ་ཀ། ཡོད་པས།[14] བོད་ནས་འབབ་པའི་གླགས་ཅན་གྱི་ཆུ་བོ་དེ་དག་ནི་ཞེ་ཤ་ཡའི་རྒྱལ་ཁབ་ཁག་དང་། དེའི་མི་འགོར་ཚང་མ་ལ་འབྲེལ་བ་ཡོད་པ་མ་ཟད། དམིགས་བསལ་བོད་ནས་འབབ་པའི་ཆུ་བོ་ཆེན་པོ་བཅུ་ཙམ་ཞིག་སྟོན་ཤར་ཞེ་ཤ་ཡའི་རྒྱལ་ཁབ་ ཀ། ལྷག་ཙམ་ནང་ཐད་ཀར་འབབ་བཞིན་པའི་དེ་དག་གི་འབྱུང་ཁུངས་གཙོ་བོ་ནི་བོད་ཀྱི་གངས་རི་དང་འཁྱུག་རིམ། མཚོ་དང་མཚོའུ་དེ་དག་ཡིན།

(འདིར་ཁ་གསལ་ཡོད་པའི་ཆེད་དུ་བོད་ནས་འབབ་པའི་ཤར་གྱིང་ཞེ་ཤ་ཡའི་གཙོ་བོ་བཙུ་ཙམ་ཞིག་གི་མིང་དང་རིང་ཚད། དེ་དག་རྒྱལ་ཁམ་གང་དུ་འབབ་པ་དང་། རྒྱལ་ཁབ་དེའི་མི་འགོར་སོགས་རེའུ་མིག་ཏু་བཀོད་ཡོད།)

ཙང་།	ཆུའི་མིང་།	རིང་ཚད།	འབབ་ཡུལ་རྒྱལ་ཁབ།	མི་འགོར།[15]
༡	རྒ་ཆུ།	ཀ,ཁཁ	བོད།	ཆ০,০০০,০০০
			རྒྱ་ནག	༡,༣༤༤,༢༣༢,ཆ་༣
			ནང་སོག	༢ཁ,༢০ཆ,༣༢༡
༢	འབྲི་ཆུ།	ཆ,༣༤০	བོད། རྒྱ་གར།	……
༣	ཇ་ཆུ།		བོད། རྒྱ་ནག	……
			ཐེ་ལན་ཏཱ།	ཆ༤,༢་༢,ཀཁ་ཁ
			ལའོ་སྦྲ (Laos)	ཁ,০༣ཁ,ཀ༢ཀ
			ཀམ་སྦྲོ་ཀཱ་ཡཱ།	༡ཆ,০ཁཆ,༣ཁ০
			ཝྀའེ་ནམ།	ཁ་,ཁ་ཁ,ཁ་ཁ
ཁ	རྒྱལ་མོ་དཀྱལ་ཆུ།	༢,ཀ০০	བོད། རྒྱ་ནག ཐེ་ལན་ཏཱ།	……..
			འབར་མ།	ཀཁ,ཀ༣ཆ,ཁ་ཁ
ཀ	ཡར་ལུང་གཙང་པོ།	༢,ཁ০০	བོད།	ཆ০,০০০,০০০
			འབང་ལ་དེ་ཤ	༡ཆཁ,ཀ་ཁ,ཁ་ཁ
			རྒྱ་གར།	༡,ཁ་ཁ,ཀ་ཁ,ཁ০ཆ
ཆ	ཨ་ཐ་ཁ་འབབ།	༡,ཆ০ཁ	བོད། རྒྱ་གར།	……
			བལ་པོ།	༢ཁ,ཁ་ཁ,০༣ཁ
ཁ	ཐང་ཆེན་ཁ་འབབ	༡,ཁ་ཀ০	བོད། རྒྱ་གར།	
			པ་ཀི་ས་ཐན།	༡ཁ,ཁ་ཁ,ཁ་ཁ
ཀ	ས་ཐ্ལ་ཁ་འབབ།	ཁ,༡০০	བོད། རྒྱ་གར། པ་ཀི་ས་ཐན།	…….
ཁ	འབྲུམ་ཆུ།	༡,༢০ཁ	བོད། བལ་པོ། རྒྱ་གར།	……
༡০	ཤྲོ་ཐག་ཤར་ཆུ།	༣་০	འབྲུག	ཁ་ཁ,ཀ་ཁ
			བོད། རྒྱ་གར། འབར་ལ་དེ་ཤ	……

[14] ཐྲི་ཟོ་༢০༡ཁའི་ཟླ་བ་০ཁའི་ཚེས་༡༢རེས་གཟའ་ལྷག་པ་ཉིན་ཁ་རེའི་ཐང་ཀཱོང་དུ་རྒྱའི་ནང་དུ་གསལ།

[15] ཐྲི་ཟོ་༢০༡ཁ་ཟླ་བ་০ཁཚེས་༡༢ཉིན་འཇམ་གླིང་མཁན་འབྲེལ་རྒྱལ་ཚོགས་ཀྱི་དྲ་ངོས་སུ་གསལ་བའི་ཞེ་ཤ་ཡའི་མི་འགོར།འདིར་གསལ་བཤད་ཆེད་དགོས་པ་ཞིག་ལ་བོད་དང་ནག་སོགས་གཉིས་ཀྱི་མི་འགོར་ཡོངས་གྲངས་བཤད་སྒོལ་ལྟར་བས་འདིར་ཐད་ཀར་བཀོད་པ་ཡིན།

བཞི་པ། ཨེ་ཤ་ཡའི་ཚོ་སྲོག་དང་འཕེལ་བའི་བོད་མཐོ་སྒང་གྱི་གཙང་པོ་དེ་དག་གི་གལ་གནད་དང་སྲུང་སྐྱོབ་ཀྱི་ཐབས།

བོད་ཀྱི་ཁ་དཔེ་ལ། ཆུ་མཚོ་ནས་བརྟེགས་ན་མཇུག་ནས་དྲངས་ཐབས་མེད་ཟེར་བ་ལྟར། ཆུ་བོ་དེ་དག་གི་སྲུང་སྐྱོབ་ཀྱི་ཐབས་དམ་པ་དེ་ནི་ཆུ་བོ་དེ་དག་གི་མཚོ་ཞུང་སྐྱོབ་ལ་ཐད་ཀར་རག་ལས་ཡོད། བོད་མཐོ་སྒང་ཁོར་ཡུག་སྒྲགས་བཙོག་ཏུ་སོང་ན་ཨེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་བོ་འདི་དག་ནམ་ཡང་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་ཐབས་མེད།

༢ ཆུ་བོ་དེ་དག་གི་གལ་གནད་རང་བཞིན།

སྤྱིར་ཆུ་ནི་སྐྱེ་འགྲོ་དང་རྩེ་ཤིང་ཀུན་ལ་མེད་དུ་མི་རུང་བའི་གྲུབ་ཆ་གཙོ་བོ་ཞིག་དང་ཚོ་སྲོག་གི་འབྱུང་ཁུངས་གལ་ཆེ་ཤོས་ཤིག་ཡིན་ཏེ། བོད་ཀྱི་གསོ་བ་རིག་པའི་གཞུང་ལུགས་ཡན་ལག་བརྒྱད་པ་ལས། “ཆུ་ནི་སྲོག་ཆགས་རྣམས་ཀྱི་སྲོག། ལུས་ཀྱང་དེ་ཡི་རང་བཞིན་ཡིན།། དེ་བས་ཤིན་ཏུ་དག་པ་ཡི།། ཆུ་ནི་གང་དུའང་ཕྱོག་པ་མེད།།”ཅེས་པ་ནི། མདོར་ན་སྲོག་ལྡན་ཚे་བ་སྣང་ཚེན་ནས་ཆུང་བ་གྲོག་འབྱུ་ཡན་ཆད་ཚང་མ་ཆུ་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་བཞིན་པ་དང་ཆུ་ནི་སྐྱེ་འགྲོ་ཀུན་གྱི་སྲོག་ལྟ་བུ་ཡིན་པར་ངོས་འཛིན་བྱེད་ལ། ཚན་རིག་པས་ཀྱང་ཆུ་ནི་སྲོག་ཆགས་དང་རྩེ་ཤིང་ཀུན་སྐྱེ་བ་དང་འཚོ་བར་བྱེད་པའི་སྲོག་ལྟ་བུར་ངོས་འཛིན་བྱེད། ང་ཚོའི་འཛམ་གླིང་སྟེང་ཚེས་ཐོན་ཁུངས་མང་བ་དང་རྒྱ་ཁྱོན་ཆे་བ་ནི་ཆུ་ཡིན་ནའང། དཔེར་ན་སའི་གོ་ལའི་ངོས་ཀྱི་ཆུའི་བརྒྱ་ཆ་ ཀ། ཙམ་ཚྭ་ཆུ་ཡིན་པས་ང་ཚོས་ཐད་ཀར་སྦྱོད་མི་ཆོག་པ་དང་། ང་ཚོས་དངོས་སུ་ཐད་ཀར་སྦྱོད་ཆོག་པའི་ཚྭ་མེད་ཆུ་ནི་བརྒྱ་ ཁ ཙམ་ལས་མེད་པར་གྱུས།

6 བོད་མཐོ་སྒང་ནི་འཛམ་གླིང་སའི་གོ་ལའི་སྟེ་གསུམ་པ་སྟེ། རི་བོ་ཀུན་ཀྱི་ཡང་རྩེ་དང་ཆུ་བོ་ཐམས་ཅད་ཀྱི་མཚོ་ལུངས་ཡིན་པས། བོད་ཀྱི་རང་བྱུང་ཁོར་ཡུག་སྲུང་སྐྱོབ་ཀྱི་ཚ་འཕྲིན་དུ་བའི་ནང་དུ་གསལ་བ་ལྟར་ན། སྤྱིར་བཏང་བོད་ཀྱི་གངས་རི་དང་འབྲུགས་རོམ་སོགས་བཞུར་བ་ལས་མི་ས་ཡ་ ཁ།།ཀ ལྟག་ཙམ་ལ་འཕྱང་ཆུ་དང་། ཐོག་ཞིང་ལར་ཆུ་འདྲེན་རྒྱ་སོགས་ཐད་ཀར་ཕན་ནུས་ལྟར། བོད་ཀྱི་ལུང་གཏོངས་ནས་འབབ་པའི་ཆུ་དེ་དག་གིས་མི་དུང་ཕྱུར་ ཁ།། ལས་མང་བ་ཞིག་ལ་ཐད་ཀར་ཕན་ཐོགས་ཡོང་གི་ཡོད།”[16] ཞེས་གསལ། དེ་བཞིན་ཕྱི་དྲེལ་ཁོར་ཡུག་སྟེ་ཚན་ནས་པར་འགྲེམས་ཞུས་པའི་<<བོད་མཐོ་སྒང་གི་གནམ་གཤིས་འགྱུར་ཕྱོག་གི་ཤུགས་རྒྱུན>>ཞེས་པའི་ནང་དུ། འཛམ་གླིང་ཁྱོན་ཡོངས་ཀྱི་མི་འབོར་བརྒྱ་ཆ་ ཟླ ལ་ཉེ་བ་ཞིག་ བོད་མཐོ་སྒང་ནས་འབབ་བཞིན་པའི་ཆུའི་ཐོན་ཁུངས་ལ་བརྟེན་ཡོད། [17] བོད་མཐོ་སྒང་ནས་འབབ་པའི་གཙང་པོ་ཆे་ཆུང་ཁག་དང་། མཆོ་དང་མཆོའུ་བགྲང་གིས་མི་ལངས་པ་ཞིག་ཡོད་པ་དེ་དག་ནི་དྲངས་ཤིང་གཙང་བའི་ཚྭ་མེད་ཆུ་ཡིན་པས། སྐྱེ་འགྲོ་ཀུན་གྱིས་ཐད་ཀར་ལོངས་སྤྱོད་བྱེད་ཆོག་པའི་རིན་ཐང་ཁྱད་ཆོས་ལྡན་ཡོད། དེར་རྟེན་ང་ཚོས་ངེས་པར་དུ་དྲངས་གཙང་ཆུ་བོ་དག་གི་འབྱུང་ཁུངས་ལ་གཅེས་སྐྱས་དང་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་དགོས་པའི་རྒྱ་མཚན་ཡང་དེ་ཡིན།

མདོར་ན་བོད་མཐོ་སྒང་གི་ཆུ་རྒྱུན་དུ་ཁེལ་བའི་ཨེ་ཤ་ཡའི་རང་བྱུང་ཁམས་ཀྱི་རྩེ་ཤིང་དང་ནགས་ཚལ། རི་དྭགས་གཙན་གཟན། གཞན་ཡང་ལུལ་དེར་འཚོ་མཁན་གྱི་ཞིང་འཕྲོག་དང་གོང་ཁྱེར་ས་གཞི་མི་མང་ས་ཡ་མང་པོས་ཆུ་བོ་དེ་དག་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་བ་རོལ་བཞིན་ཡོད། འོན་ཀྱང་ཚང་མས་ཤེས་གསལ་ལྟར་མདོ་དབུས་མཐོ་སྒང་ལ་ཆུའི་ཐོན་ཁུངས་ཏ་ཙང་

[16] བོད་ཀྱི་རང་བྱུང་ཁོར་ཡུག་སྲུང་སྐྱོབ་ཀྱི་ཚ་འཕྲིན་དུ་བའི་ནང་དུ<<ས་མི་གོ་ལར་སྟེ་གསུམ་པ་གཅིག་ཡོད་པ་དང་མི་ས་ཡ་མང་པོས་དེའི་ཆུ་ལེད་སྐྱོང་ཕྱེད>>ཞེས་པའི་ནང་དུ་གསལ།

[17] ཕྱི་དྲེལ་ཁོར་ཡུག་སྟེ་ཚན་ནས་པར་འགྲེམས་ཞུས་པའི་བོད་མཐོ་སྒང་གི་གནམ་གཤིས་འགྱུར་ཕྱོག་གི་ཤུགས་རྒྱུན་ཨོག་གུང་བ་ལས་༧༣ནང་དུ་གསལ།

ཕུན་སུམ་ཚོགས་པ་ཞིག་ཡོད་ནའང་། ང་ལྟ་རིམ་བཞིན་བོད་ཀྱི་ཁོར་ཡུག་གི་གནས་ཚུལ་ཇི་ལྟར་ཁོང་ནས་གཙང་པོའི་ཡན་ལག་གི་འབབ་རྒྱུན་ཇི་ཞུང་དུ་འགྱོ་བ། ཆུ་རྒྱུན་ཆད་པ། མཚོ་དང་མཚོའུ་བསྐམས་པ། ཆུ་དེ་དག་ལ་སྦགས་བཙོག་ཐེབས་པ་སོགས་ཉིན་རེ་ནས་ཉིན་རེར་ཚབས་ཆེ་རུ་འགྱོ་བཞིན་ཡོད།

དཔེར་ན། “འཇམ་གླིང་འགྱོད་བསྟེན་ཙ་འཇུག་གས་ཀྱིས་བརྒྱ་དཔྱད་བྱས་པ་ལྟར་ན། འཇམ་གླིང་སྟེང་བརྒྱ་ཆ་ ༢༠ ཡི་ནད་རིགས་དང་བརྒྱ་ཆ་ ༥༠ ཡི་བྱིས་པའི་ཤི་རྒྱུན་ནི་གཙོ་བོ་ཆུ་ལ་བཙོག་བཟོ་བྱས་པ་ལས་བྱུང་བ་ཡིན།”[18] ཞེར་བས། བོད་ཀྱི་ཆུ་བོ་དེ་དག་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་རྒྱུ་ནི་ཨེ་ཤ་ཡའི་མ་འོངས་པའི་སྐྱེ་འགྲོ་ཀྱི་ཀློང་གི་ཁྱད་གཏི་ཅ་ཤས་ཡིན། ཨ་ཤ་ཡའི་ཆ་རྐྱེན་ཚང་དང་བོ་དེ་ཆགས་ཡོད། མདོར་ན་བོད་མཐོ་སྒང་ནི་ཨེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་མཇོད་དང་། ཨེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་མཇོད་ནི་ཨེ་ཤ་ཡའི་ཆོ་སྲོག་ཀུན་གྱི་རྩ་བ་ལྟ་བུ་ཡིན་པ་དེའོ།།

༢ ཆུ་བོ་དེ་དག་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་ཐབས།

མཐོ་སྒང་བོད་ཀྱི་ཁོར་ཡུག་ནས་འབབ་པའི་ཨེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་ཆེན་རྣམས་སྲུང་སྐྱོབ་དང་གཅེས་འཛིན་བྱ་རྒྱུ་ནི་བོད་མི་རིགས་གཅིག་པུའི་འགན་འཛིན་ཐམ་མ་ཡིན་པར། ཨེ་ཤ་ཡའི་རྒྱལ་ཁབ་དང་མི་མང་ཀུན་ལ་ཆུ་བོ་དེ་དག་སྲུང་སྐྱོབ་བྱེད་པའི་ཐོབ་ཐང་འགན་འཛིན་ཡོད་པ་ཞིག་ཡིན།

ཕྱི་ལོ་ ༢༠༠༧ ལོར་རྒྱལ་སྤྱིའི་རང་བྱུང་ཐེབས་རྩ་ཚོགས་པས་འཛིག་ཉེན་ཆེ་ཤོས་ཀྱི་གནས་སུ་ལྟུང་བའི་འཇམ་གླིང་གི་གཙང་ཆེན་བཅུའི་མིང་འདོན་བྱས་པའི་ཁོངས་ནས་ཆུ་ཆེན་བཞི་བོད་མཐོ་སྒང་ནས་འགོ་འཛུགས་ཀྱིས་བཞུར་བའི་རྒྱ་འཛིན་རྩ་གསུམ་དང་། རྒྱལ་མོ་དཀྱལ་ཆུ་བཅས་ཡིན།[19] མདོར་ན་ཆུ་མགོ་ནས་བརྟོགས་ན་མཇུག་ནས་དཔྱད་ཐབས་མེད་ཅེར་བའི་དཔེ་ལྟར། ཨེ་ཤ་ཡའི་ཆུ་བོ་འདི་དག་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་དགོས་ན་ངེས་པར་དུ་བོད་ཀྱི་ཁོར་ཡུག་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་དགོས་པ་དང་། བོད་ཀྱི་ཁོར་ཡུག་ལ་སྦགས་བཙོག་ཤོར་ན་ཨེ་ཤའི་ཆུ་བོ་འདི་དག་ནམ་ཡང་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་མི་ཐུབ་པས། དེར་བརྟེན་ཆུ་བོ་འདི་དག་གི་འབྱུང་ཁུངས་བོད་ཀྱི་གངས་རི་དང་མཚོ་དང་མཚོའུ་དག་ལ་སྲུང་སྐྱོབ་དང་གཅེས་འཛིན་བྱ་རྒྱུ་ནི་ཆུ་བོ་དེ་ལ་བརྟེན་ནས་འཚོ་གནས་བྱེད་མཁན་གྱི་ཨེ་ཤ་ཡའི་སྐྱེ་འགྲོ་དང་ཕྱུར་མང་བོའི་ཚེ་སྲོག་དང་འབྲེལ་བའི་གནད་དོན་ཞིག་ཡིན།

ཕྱི་ལོ་ ༢༠ ལ་ཁ་ཤས་ཀྱི་ཁ་ཏོ་ཝ་ཡི་ཁ་ཡི[20] ཁ་ཤ་ཡ་ཁ་ཡ། ཁ་ཤ་ཡ་ཁ་ཡ ཁ་ཤ་ཡ་ཁ་ཡ ཁ་ཤ་ཡ་ཁ་ཡ

། དང་ལྡ་རྒྱ་ནག་གིས་འཛིན་ཆའི་རྒྱུད་དུ་ཆུ་མཇོད་ །། དང་རྒྱལ་མོ་དཏུལ་ཆའི་རྒྱུད་དུ་ཆུ་མཇོད་ ། དང་། ཡར་གླུངས་གཙང་པོའི་རྒྱུད་དུ་ཆུ་མཇོད་ ། སོགས་ཞེ་ཤ་ཡའི་ནང་དུ་འབབ་བཞིན་པའི་བོད་ཀྱི་གཙང་པོ་གསུམ་གྱི་བརྒྱུད་དུ་ཆུ་མཇོད་ །། ཙམ་ཞིག་རྒྱག་རྒྱའི་འཚར་གཞི་ཡོད་པས། དེ་ལ་ཞེ་ཤ་ཡའི་མི་མང་ཡོངས་ཀྱིས་ངོ་རྩོལ་བྱ་རྒྱ་དང་། རྒྱ་ནག་གིས་ཞེ་ཤ་ཡའི་ཚོ་སྲོག་དང་འབྲེལ་བའི་ཆུ་བོ་དག་སྲུང་སྐྱོབ་བྱ་དགོས་པ་ལས་ནམ་ཡང་སྒྲགས་བཙོག་བཟོ་མི་ཆོག་པའི་སྐུལ་ལྟག་འདེབས་དགོས། །།བོད་ཀྱི་གངས་རི་དང་སྒང་ལྷོངས། ཤིང་ནགས་དང་བྱི་ཐང། ཆུང་ཁམས་སོགས་ལ་སྒྲགས་བཙོག་ཐེབས་ན། མཁའ་ཆུང་ནང་གི་མི་གཙང་བའི་སྨྲིགས་ཕྱས་སྣ་ཚོགས་དང་གང་སྨྲིགས་དེ་དག་ཐད་ཀར་ཆུ་ནང་དུ་འབབ་པའམ་ཡང་ན་ཁ་བ་དང་ཆར་ཆུས་གཙང་པོའི་ནང་དུ་ཁྱེར་ནས་ཆུའི་ཁོར་ཡུག་གི་དཔལ་གཙང་ལ་གནོད་པ་ཆེན་པོ་ཐེབས་ཀྱིན་ཡོད་པས། ངེས་པར་དུ་བོད་ཀྱི་ཁོར་ཡུག་སྟྲི་ཡོངས་ནས་བདག་གཅེས་བྱ་དགོས།

། དགྱུད་ཚོམ་དང་གཏམ་བཤད་སོགས་ལས་འགྱལ་སྣ་ཚོགས་ཀྱི་ལམ་ནས་ཞེ་ཤ་ཡའི་མི་མང་ཀུན་གྱིས་དངོས་སུ་ལོངས་སྤྱོད་བྱེད་བཞིན་པའི་ཆུ་བོ་དེ་དག་གི་འཕྱུང་ཁུངས་དང་། ཆུའི་གལ་ཆེན་རང་བཞིན་སོགས་གོ་རྟོགས་སྟེལ་དགོས།

མཐའ་སྨོན།

<<བོད་མཐོ་སྒང་གི་འབབ་ཆུ་དང་ཞེ་ཤ་ཡའི་ཚོ་སྲོག་གི་འབྲེལ་བ།>>ཞེས་པའི་དགྱུད་ཚོམ་འདི་རང་ཉིད་ཀྱི་ནུས་ཤུགས་ཡོད་ཚད་ཀྱིས་ཞེ་ཤ་ཡའི་ནང་དུ་འབབ་བཞིན་པའི་ཆུ་བོ་འདི་དག་གི་འཕྱུང་ཁུངས་དང་འབབ་ཡུལ། ཆུ་བོ་འདི་དག་ཞེ་ཤ་ཡའི་སྐྱེ་འགྲོ་ཀུན་གྱི་འཚོ་གནས་ལ་འབྲེལ་བ་ཇི་ལྟར་ཡོད་མེད་སོགས་ལ་ཞིབ་འཇུག་བྱས་པ་ཡིན། ཞེ་ཤ་ཡའི་རྒྱལ་ཁབ་བཙོ་ལྡ་ཙམ་བརྒྱུད་ནས་ཐད་ཀར་འབབ་བཞིན་པའི་ཆུ་བོ་ཆེན་པོ་བཅུ་ལྔག་ཙམ་གྱི་འཕྱུང་ཁུངས་ནི་བོད་མཐོ་སྒང་གི་གངས་རི་དང་འཁྱག་རོམ། མཚོ་དང་མཚེའུ་དེ་དག་རེད་ལ། ཆུ་བོ་དེ་དག་གི་འབབ་རྒྱུན་དུ་ཁྱོན་བསྡོམས་མི་འགོར་ །།,།།།,།།།,།

དཔྱད་གཞིའི་རྒྱར་བཤློའི་དེབ་ཁག (ཁོང་དུ་ཡང་འདྲེན་ཟིན་པའི་དེབ་དག་གཤམ་དུ་བཀོད་མེད།)

དེབ་མིང་།	རྩོམ་པ་པོའམ་བསྡུར་མཁན།	པར་སྐྱེན་ཁང་།	པར་ལོ།
ཁོར་ཡུག་སྲུང་སྐྱོབ་སློབ་ལ་བསྟན་པའི་བཀའ་སློབ།	ཕྱ་མགོན་སྐྱབས།	མ་དེས།	༡༩༨
བོད་ཀྱི་སྲོལ་རྒྱུན་རིག་གནས་དང་དེང་དུས་ཀྱི་ཁོར་ཡུག་སྲུང་ཐུགས།	ཟླ་བ་ཚེ་རིང་དང་བསྟན་འཛིན་རྣམ་རྒྱལ།	མི་རིགས་དཔེ་སྐྱེན་ཁང་།	༢༠༡༥
མཚོ་རིམ་སློབ་འཛིང་གི་སློབ་དེབ། ས་ཁམས། སྨད་ཆ།		བོད་ལྗོངས་མི་དམངས་དཔེ་སྐྱེན་ཁང་།	༡༩༩༣
ཐྲེ་དངོས་སྲུང་ཐུགས་ཀྱི་རྒྱུན་ཤེས་ཟློག་དེབ།	དཀར་མཛོས་ས་ལྷོ་ཡིག་སྐྱར་ཕྲེ་གནས་ཀྱིས་བསྒྲིགས།	ཀུང་ཁོའི་བོད་རིགས་དཔེ་སྐྱེན་ཁང་།	༢༠༠༨
བོད་ཀྱི་རང་བྱུང་ཐོན་ཁུངས་ཀྱི་གནས་བབ་ལ་ཐོག་མར་དཔྱད་པ་གཟུར་གནས་དགེས་པའི་འབེལ་གཏམ། དེབ་ཕྲེང་དང་པོ།	རྩོམ་སྒྲིག་པ་ཧ་བ་ཚེ་རིང་རྒྱལ།	བའི་སྲུང་བོད་གནས་ཚམས་ཞིབ་ཁང་།	༡༩༩
བཅེན་པའི་རང་མངའས་གསལ་བའི་མེ་ལོང་ཞེས་བྱ་བ་བཞུགས་སོ།	རྗེས་དྲན་ཀུ་སྒྲིག་ཚོགས་ཆུང་གིས་འགྲེམས་སྒྲོལ་བྱས།	མ་དེས།	༡༩༩༨
རང་ཉིད་འཚོ། གཞན་གཅོད་ཐུང་ས།	ཐུགས་གསར་ཟླ་ཟླབ།	མ་དེས།	༢༠༡༠
དཔོན་ཡོད་ཀྱི་ལམ་ནས་བོད་ཀྱི་བདེན་པ་ར་སྒྲོད།		ཕྱི་དེལ་སྐར་ཐང་དཔར་ཁང་།	༡༩༩༣
༧ཁོང་ས་༧སྐྱབས་མགོན་མཆོག་ཆེན་པོ་མཆོག་གིས་ཁོར་ཡུག་ཐུང་སྐྱོབ་སློར་སྐྱམ་པའི་ཐང་དོར་ལམ་སྟོན།	བོད་གཞུང་ཕྱི་དེལ་ལས་ཁུངས་ནས་པར་འགྲེམས་ཤུས།		༡༩༩༨
དུང་དཀར་ཆོགས་མཛོད་སྟོད་ཆ་དང་སྨད་ཆ།	དུང་དཀར་རིན་པོ་ཆེ།	ཤེས་རིག་དཔར་ཁང་།	༢༠༠

དཔྱིན་ཡིག་གི་རྒྱར་བཤློའི་དེབ་ཁག

Tibet-Environment and Development Issues 1992: Published by Environment and Development Desk, DIIR, CTA.

George B.Schaller,1980. Stones of silence: Journey in the Himalayas. The Viking press, New York, 292pp.

Gary McCue,1991. The mountaineers seattle,304pp

MELTDOWN IN TIBET. Machael Buckley. Environment and Develop

George B.schaller,1998. Wildlife of the Tibetan Steppe: The University of Chicago

press, Chicago, USA

ཏ་རྒྱའི་མིང་།	ཏ་གནས།

བོད་ཀྱི་རྒྱ་ཁམས་ཏ་བ། www.tibetecology.org
མཚོ་ཐོན་བོད་རིགས་ཏ་བ། www.bodrigs.com/
བོད་རིགས་པའི་ཞིབ་འཚུག་ཏུས་དེབ། www.thlib.org
ཀུང་ཁོ་བོད་ཀྱི་སློབ་འཛིང་ཏ་བ། www.tibetannms.cn/
ཀོང་ཁོ་བོད་རིགས་པའི་ཏ་བ། www.tibetology.ac.cn
རྒྱལ་སྤྱིའི་རྒྱུན་ཆུའི་ཏ་བ། www.internationalrivers.org/
གནམ་གཤིས་ཐོན་བཏའི་ཏ་བ། www.science.co.il/
མཐོ་སྒང་བོད་ཀྱི་ཏ་བ། www.tibetanplateau.blogspot.

གངས་ལྗོངས་བོད་ཀྱི་དྲ་མཚོད། www.thelan.dofsnows.com

(Tibet: A major sources of Asia's rivers) www.futuredirections.org

(Melt down in Tibet)www.meltdownintibet.com

(Rivers in Asia Continent) www.7continentslist.com>asian>rivers-i

(The longest rivers in Asia)www.worldatlas.com>aslandrivers

(Tibetan mountains) www.tibettravel.org

(Asian population in 2017) www.worldmeters.info>asia-population

(Why water is important to life) https://owlcation.com>STEM>Ecology